

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Nowy słownik terminów literackich dla bohemistów¹

W pracy *Słowniki i encyklopedie. Ich rodzaje i użyteczność*, autorstwa Stanisława Urbańczyka (Kraków–Katowice 1991), czytamy:

Słownik to cierpliwy i nieznużony doradca, towarzysz kształcenia się i kulturalnego życia, kulturalnego obcowania z jakimkolwiek językiem, tak obcym, jak bodaj w większym stopniu własnym, z literaturą piękną i naukową (Urbańczyk 1991, s. 7).

Trudno się z tymi słowami nie zgodzić. Dopełnić je można stwierdzeniem, iż szczególnie cenne są prace, słowniki bądź też inne rodzaje publikacji, powstałe na materiale dwu lub więcej języków, szczegółowo charakteryzujące dane zagadnienie, wskazując na analogie i/lub dyferencje zaistniałe na określonej płaszczyźnie tematycznej. W czeskiej i polskiej literaturze wskazać można wiele opracowań, również tych o charakterze komparatywnym, zarówno w postaci klasycznych artykułów, monografii, tomów pokonferencyjnych, jak i obszerniejszych – prac leksykograficznych.

Omawiając polsko-czeskie źródła leksykograficzne, różnego rodzaju słowniki, uwagę zwraca fakt, że zdecydowana ich większość ma profil językoznawczy. Oprócz słowników językowych (w tym wypadku dwujęzycznych), z których najliczniej reprezentowane są słowniki frazeologiczne, np. *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny / Velký česko-polský frazeologický slovník* pod red. T. Z. Orłós (Kraków 2009)², słowniki podejmujące tematykę „złudnej ekwiwalencji”, „fałszywych przyjaciół tłumacza”, „homonimii międzyjęzykowej” czy też precyzyjnie ujmując zagad-

¹Jacek Baluch, Piotr Gierowski, *Czesko-polski słownik terminów literackich*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2016, 492 s., ISBN 978–83–233–4066–9.

²Można tu wymienić również słowniki autorstwa E. Mrhačovej, podejmujące kolejno tematy: zwierząt, części ludzkiego ciała oraz przyrody w polskiej i czeskiej frazeologii (*Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník*, 1996; *Lidské tělo v české frazeologii a idiomatice: Tematický frazeologický slovník*), II, 2002; *Příroda v české frazeologii a idiomatice: země, vesmír, život, smrt, barvy, prostor, čas: Tematický frazeologický slovník*, III, 2011), pracę Z. T. Orłós *Czesko-polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych* (2006) czy też słownik opracowany przez wspomnianą czeską badaczkę i polskiego językoznawcę M. Balowskiego *Česko-polský frazeologický slovník* (Ostrava 2009).

nienia „aproxymacji”, np.: *Czesko-polska homonimia* (Nečas, Poznań 1992)³, wskazać można, choć nielicznie, słowniki specjalistyczne, które już nie mają charakteru *stricte* językoznawczego, a dotyczą także innych dyscyplin nauki, np. technicznych *Polsko-český technický slovník* (Radvanovský, Kašová, Academia 2004), *Slovník technický česko-polski* (E. Tabaczkiwicz, Kraków, 2007) wydany formie CD, matematycznych, np.: *Česko-polský polsko-český matematický slovník* (I. Krech, P. Tlustý, M. Vošňáková, České Budějovice 2009) lub innych obszarów działalności, np. związanych z Unią Europejską – *Česko-polský a polsko-český slovník terminologie evropské unie* (I. Burešová-Wania, I. Dobrotová, P. Bureš, Olomouc 2014). W tej grupie mieszczą się także słowniki, a raczej internetowe słowniczki, terminologii medycznej i prawnej, ograniczające się do wykazu kilkunastu bądź kilkudziesięciu haseł tematycznych⁴.

Jeśli zaś chodzi o dwujęzyczne słowniki specjalistyczne z zakresu szeroko pojętego językoznawstwa czy literaturoznawstwa porównawczego, to dopiero w roku 2016 wychodzi drukiem jedno z takich kompendiów wiedzy zatytułowane *Czesko-polski słownik terminów literackich*, wydane nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Praca ta bezdyskusyjnie wypełnia lukę w czesko-polskich badaniach komparatywnych z zakresu literaturoznawstwa.

Autorami tego leksykonu są prof. dr hab. Jacek Baluch – sławista, literaturoznawca, tłumacz i dr Piotr Gierowski – historyk literatury, bohemista. Sam projekt *Słownika*, opublikowany w roku 2002 w „Pamiętniku Słowiańskim”, powstał wiele lat wcześniej, a jego cel i założenia zaprezentowane zostały m.in. na posiedzeniu Pracowni Poetyki Historycznej Instytutu Badań Literackich oraz w Instytucie Literatury Czeskiej Akademii Nauk w Pradze.

Publikacja ta jest słownikiem dwujęzycznym, specjalistycznym, który nie tylko spełnia swoje podstawowe założenia, funkcje, podając ekwiwalenty językowe, opatrzone wyjaśnieniem lub tego objaśnienia pozbawione, ale również poza nie wykracza, wielokrotnie odnosząc się w artykułach hasłowych do tradycji literackiej, do polsko-czeskich relacji literackich.

Nie bez powodu w odniesieniu do omawianego słownika użyto określenia leksykon. Oprócz wcześniej wspomnianego specjalistycznego profilu, jest to słownik encyklopedyczny, w którym obok ekwiwalentów językowych poszczególnych haseł znaleźć można również wyjaśnienia dotyczące pochodzenia, użycia czy też odniesienie danego hasła, „osadzenie” go w tradycji terminologicznej języka czeskiego.

³Zob. również: *Zrádná slova v polštině a češtině* (E. Lotko, Ostrava 1992), *Czesko-polski słownik skrzydlatych słów* (T.Z. Orłós, Kraków 1996) etc.

⁴Zob. np.: <http://www.czeskie.com.pl/specjalistyczny-medyczny-slovník-czesko-polski>, <http://www.czeskie.com.pl/specjalistyczny-prawny-slovník-czesko-polski>.

Uwieńczeniem kilkunastoletnich prac jest słownik zawierający ponad 1500 haseł ułożonych w czeskim porządku alfabetycznym. Publikacja liczy sobie 492 strony. Pracę rozpoczyna *Wstęp* napisany przez prof. J. Balucha, w którym mowa o założeniach niniejszego słownika i jego celu, o czeskiej terminologii literackiej, o konstrukcji haseł. Teoretyczny wykład ilustrują liczne przykłady. *Wstęp* zawiera również uwagi ortograficzne oraz notę edytorską i podziękowania. Następnie znajdujemy wykaz skrótów i znaków specjalnych oraz wykaz cytowanych prac.

Właściwa część opracowania – czyli słownik – rozpoczyna się od strony 29, prezentując rozmaite hasła na prawie 400 stronach. Przedmiotem opisu Autorzy uczynili terminologię współczesną, terminologię przełomu XX i XXI wieku, jednocześnie zwracając uwagę, że w niektórych wypadkach słownik czerpie również ze starszej tradycji, uwzględniając wtedy „tylko terminy istniejące alternatywnie wobec współczesnych albo też interesujące z innych powodów, teoretycznych lub historyczno-literackich” (s. 8).

W słowniku prezentowane są trzy rodzaje haseł, pierwsze – hasła o proveniencji greckiej albo łacińskiej należące do starszego zasobu terminologicznego, nie wymagają one szczegółowego objaśnienia, drugie – mają charakter haseł encyklopedycznych, natomiast trzecie – to hasła odnoszące się do kręgu praskiego strukturalizmu, w których eksplikacji pomocne były polskie tłumaczenia czeskich prac prażan. W tej części słownika – dotyczącej terminologii praskiego strukturalizmu – wzorem dla Autorów był słownik terminów lingwistycznych Szkoły Praskiej Josefa Vachka.

W opracowaniu oprócz haseł *stricte* literaturoznawczych, znajdujemy również, co cenne i zapewne podnosi merytoryczną wartość słownika, hasła językoznawcze. Co prawda są to podstawowe terminy z zakresu językoznawstwa, jednak ich wprowadzenie nadaje słownikowi nowy profil – słownika dyferencyjnego, prezentując określenia, których postać odmienna jest od pojęć znanych w języku polskim oraz czeskim. Źródłami, z których Autorzy korzystali podczas ekskserpcji materiału do tej części słownika były: *Slovník lingvistických terminů pro filology* (Lotko 2005) oraz indeks terminów znajdujący się w pracy zbiorowej *Příruční mluvnice češtiny* (2001).

Po obszernej części słownikowej zamieszczonych zostało 51 biogramów. Przy prezentacji sylwetek wybitnych postaci, Autorzy również nie ograniczali się tylko do przedstawienia życiorysów i dokonań naukowych pisarzy, historyków, teoretyków literatury, filozofów, np.: Bohuslava Balbína, Josefa Hrabáka, Jana Amosa Komenskíego, Jana Mukařovského, Jaroslava Vlčka, Felixa Vodičky, ale opracowali także biogramy językoznawców, slawistów, np.: Jana Dobrovského, Bohuslava Havránka, Josefa Jungmanna etc.

Kolejna część słownika to 20-stronnicowy polsko-czeski indeks terminów.

Praca opatrzona jest posłowiem napisanym przez dra P. Gierowskiego *Strukturalizm czeski w Polsce*. Ten niespełna 15-stronnicowy fragment stanowi omówienie recepcji praskiego strukturalizmu w Polsce.

Ostatnim elementem słownika jest bibliografia.

Czesko-polski słownik terminów literackich stanowi doskonale kompendium wiedzy z zakresu literaturoznawstwa, które przydatne będzie nie tylko doświadczonym badaczom, teoretykom literatury, bohemistom, ale również młodszym naukowcom, studentom, filologom innych specjalizacji językowych prowadzących badania o charakterze komparatywnym. Praca ta może posłużyć jako doskonały punkt odniesienia, jako wzór dla innych słowników specjalistycznych, prezentujących rozmaite dyscypliny naukowe. Umiejętność nadania dziełu różnych profili, uczynienia go „niezależnym”, dzięki wzbogaceniu o objaśnienia w sposób wystarczający prezentujące czytelnikowi znaczenie hasła, budzi największy szacunek.

Pozostaje mieć nadzieję, iż badania o charakterze porównawczym będą spotykały się z coraz większym zainteresowaniem, a prace nad nimi rozwijać się będą coraz prężniej, co również będzie miało swoje odzwierciedlenie w jakości i liczbie nowych publikacji, przede wszystkim w słownikach specjalistycznych prezentujących różną dziedzinę nauki, kultury i sztuki.

Agnieszka Kołodziej, Wrocław